

УДК 364-056.26(477):349.3
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.280-283

Молоченко Інна Анатоліївна

Аспірант

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
i.molochenko@udpu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9885-4474>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Анотація. Однією з основних складових розвиненої держави є забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Забезпечення соціального захисту людей з інвалідністю та нормальних умов їх життєдіяльності є одним з головних питань сьогодення. Метою статті є: здійснити аналіз нормативно-правової бази забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю, визначити основні положення, призначення та напрями діяльності. Під час проведення дослідження, було застосовано пошук джерел інформації, аналіз, синтез та узагальнення відповідної інформації та систематизація основних положень щодо соціального забезпечення людей з інвалідністю. Стаття розкриває суть нормативно-правового забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю в Україні. Також зібрано та проаналізовано основні законодавчі документи щодо питань соціального забезпечення та захисту людей з інвалідністю. Для того щоб, в повній мірі окреслити реальну картину можливостей, які держава надає людям цієї категорії. Висновки дослідження вказують на недосконалість системи забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю. Головним недоліком системи визначено відсутність комплексного впливу на життєдіяльність людей з інвалідністю. Попри наявність взаємоз'язків між нормативно-правовими структурними елементами системи соціального забезпечення. А визначені позитивні моменти дають можливість для покращення та розвитку системи соціального забезпечення людей з інвалідністю в Україні.

Ключові слова: люди з інвалідністю; соціальний захист; соціальне забезпечення; нормативно-правові акти; законодавчі документи.

Вступ. Суб'єктами соціально-правового захисту виступають всі громадяни держави. Водночас, з огляду на норми національного законодавства, можна говорити про існування особливого соціально-правового захисту, спрямованого на певну категорію громадян, які, зважаючи на стан здоров'я, потребують особливої уваги з боку держави – людей з інвалідністю. Ці особи, з огляду на розлад функцій організму, не можуть безбар'єрно спілкуватися з навколишнім середовищем і потребують додаткових зусиль для нормальної життєдіяльності [3].

Рівень сприйняття суспільством людей з інвалідністю та ставлення до їхніх проблем і визначає поняття інвалідності на рівні держави. Результати взаємодії між людьми зі стійкими порушеннями здоров'я та суспільними бар'єрами зумовлюють виникнення нових підходів до правового регулювання суспільних відносин. Тобто потужної нормативно-правової бази захисту та забезпечення належної якості життя громадян, а особливо певних категорій громадян, якими і є люди з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові здобутки щодо вивчення питання законодавчої бази з соціального захисту людей з інвалідністю висвітлені в працях В.Андреєвої, Н.Болотіної, О.Карпенка, П.Пилипенка, Т.Семигіної, І.Солодовнікової, В.Сушкевича, Н.Теплової, Т.Шаповалової та ін. Попри велику кількість наукових публікацій, не було здійснено аналізу конкретних законодавчих документів тому, на нашу думку, тематика дослідження не втрачає своєї актуальності.

Мета статті: здійснити аналіз нормативно-правової бази забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю, визначити основні положення, призначення та напрями діяльності. Під час проведення дослідження, було застосовано пошук джерел інформації, тобто відповідних нормативно-правових документів. Також проаналізовано та виокремлено пріоритетні законодавчі документи що врегульовують

питання соціального забезпечення людей з інвалідністю. Синтезовано позитивні та негативні сторони системи соціального забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю. Узагальнено отриману інформацію для систематизації основних положень щодо соціального забезпечення людей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. У Конституції України, що є основним законом нашої держави у ст. 1 йдеться мова про те що Україна є соціальною державою, і це означає що люди які потребують соціального захисту, мають почувати себе захищеними та задоволеними життям принаймні в межах своєї країни. Що в наш час не завжди так буває. Також у ст. 3 Конституції України говориться що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». З перших статей цього закону ми бачимо, що соціальних захист людини є одним з важливіших аспектів. У ст. 46 визначено «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності...», «види соціальних виплат та допомоги. Що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму встановленого законом» [4].

Для раціонального розподілу державних ресурсів у забезпеченні належного рівня життя людей з інвалідністю важливе значення відведено наданню соціальних послуг цій категорії населення. Детально про це йдеться у Законі України «Про соціальні послуги», який був введений в дію ще у 2003 році, і з розвитком держави, як соціальної, в нього вносились різні зміни, і тільки у 2019 році був прийнятий новий розширений, доповнений та деталізований закон який набув чинності з 01.01.2020 р. Варто розглянути все ж таки чим користувались надавачі соціальних послуг протягом 16 років. У першому розділі статті 1 цього закону визначено основні терміни, які спрямовують роботу соціальних установ на певні катего-

рії населення. Відповідно до закону основними за-садами надання соціальних послуг є попередження виникнення складних життєвих обставин, створення умов для самостійного розв'язання життєвих про-блем, та сприяння подоланню складних життєвих обставин, які особи не в змозі подолати самостійно. Надання соціальних послуг також ґрунтується на певних принципах: забезпечення конфіденційності, соціальної справедливості, законності, максимальної ефективності використання бюджетних та поза-бюджетних коштів, комплексності, гуманності, до-бровільності, доступності та відкритості, адресності та індивідуального підходу. Згідно з ст. 5 основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Матеріальна допомога надається особам у вигляді грошової або натуральної допомоги, а також технічних і допоміж-них засобів реабілітації. Соціальне обслуговування здійснюється за місцем проживання або перебування особи, що знаходиться у складній життєвій ситуації. Відповідно до цього закону можуть надаватися такі види соціальних послуг, як соціально-побутові, пси-хологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні, по-слуги з працевлаштування та інші які визначені Кабі-нетом Міністрів України в переліку платних соціаль-них послуг. Також у ст. 10 йдеться мова про основні права отримувачів соціальних послуг. Це поважне і гуманне ставлення до себе як об'єкта отримання со-ціальних послуг, вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування, згоду або від-мову від отримання соціальних послуг, конфіденцій-ність інформації особистого характеру, захист своїх прав і законних інтересів. Також і особи що надають соціальні послуги мають не тільки обов'язки, а і пра-ва. На захист професійної честі та гідності, підви-щення кваліфікації за рахунок роботодавця, забезпе-чення спеціальним інвентарем та виплату грошової компенсації різних витрат. До їх зобов'язань входить повага гідності громадян, не допускання негуманних і дискримінаційних дій щодо громадян, сумлінне надання соціальних послуг особам які опинились у складних життєвих обставинах, діяти відповідно основних принципів надання соціальних послуг, за-безпечувати конфіденційність інформації [5]. Отже, багато років держава у своїй діяльності керувалась цим законом, але попри все він є не точним в бага-тьох питаннях і сильно узагальненим.

Тож доцільно розглянути повністю оновлений Закон України «Про соціальні послуги» введений в дію 01.01.2020 року. В цьому законі визначені основні організаційні та правові засади надання со-ціальних послуг, спрямованих на профілактику, по-долання та мінімізацію негативних наслідків скла-дних життєвих обставин. Розділ загальні положення зазнав видимих змін. Вводиться вживання термінів «базові соціальні послуги», «визначення потреб на-селення у соціальних послугах», «об'єднання нада-вачів соціальних послуг», «об'єднання отримувачів соціальних послуг», «оцінка якості соціальних по-слуг», «показники якості соціальних послуг», «ре-єстр надавачів та отримувачів соціальних послуг», «супервізія». Це дає можливість зрозуміти, що новий закон спрямований на якісніше надання соціальних послуг, згідно потреб осіб які їх потребують та по-стійний моніторинг цього процесу. Основні цілі та принципи надання соціальних послуг залишилися незмінними. У другому розділі Закону йдеться про систему надання соціальних послуг та детально роз-глядається кожна ланка цієї системи. У ст. 7 визначе-но, що собою являє система надання соціальних по-

слуг «це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соці-альних послуг». Згідно ст. 8 до суб'єктів цієї систе-ми входять всі ті хто будь-яким чином причетний до надання чи отримання соціальних послуг і певним чином взаємодіють між собою. Зі ст. 10 стають відо-мі основні засади надання соціальних послуг: профі-лактика складних життєвих обставин, забезпечення державних гарантій, відповідністю соціальних по-слуг потребам осіб, безперервність, послідовність надання соціальних послуг та їх різноманітність, рівність прав, обов'язків та відповідальності надавачів цих послуг. Права та обов'язки отримувачів со-ціальних послуг не зазнали значних змін, були уточ-нені і того збільшені. Якщо брати до уваги надавачів соціальних послуг то у ст. 13 йдеться саме про них. У цій статті більш детально розписано за яких умов вони можуть офіційно та дієво надавати різні соці-альні послуги. Також змінилось ставлення до квалі-фікаційних вимог працівників, а саме відповідності їхньої професії займаній посаді.

В цьому Законі вперше згадується про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг. Він створений для забезпечення реалізації прав на соці-альні послуги, профілактики та подолання складних життєвих обставин, обліку надавачів, отримувачів соціальних послуг та послуг, що їм надаються, ко-ординації діяльності у систему надання соціаль-них послуг. У ст. 15 є короткий опис цього Реєстру «складається з розділів про надавачів соціальних по-слуг, окремо – про фізичних осіб, які надають соці-альні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності, та про отримувачів соціальних послуг». Відповідно цього Закону визначено перелік базових соціальних по-слуг: догляд вдома, підтримане проживання, нада-ння притулку, екстрене втручання, консультування, соціальний супровід, представництво інтересів, по-середництво, соціальна профілактика, натуральна допомога, фізичний супровід осіб з інвалідністю, пе-реклад жестовою мовою, догляд та виховання дітей в умовах наближених до сімейних, супровід під час інклюзивного навчання, інформування, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, що є безпосередньо ключовою послугою в нашому до-слідженні. Ст. 17 цього Закону говорить нам про те що соціальні послуги надаються відповідно до дер-жавних стандартів соціальних послуг. Державний стандарт визначає зміст та обсяг, норми і нормативи, показники якості, умови та порядок надання соці-альних послуг. Одним із нововведень цього Закону є оцінювання потреб особи у соціальних послугах. Здійснюється шляхом аналізу документів, фактів та інформації. Зібраних під час спілкування з особою та її оточенням, потім вже приймається рішення про надання або відмову у надання соціальних послуг. Певною мірою це все проводиться для того щоб зeko-номити державні кошти, при виявленні таким чином нечесних громадян. Отже, оновлений Закон України «Про соціальні послуги», є більш деталізованим та спрямованим на якісне надання соціальних послуг, захист та допомогу громадян, які цього потребують. Водночас він передбачає низку змін, які впливають на уже сформовану систему надання соціальних по-слуг, так і на чималу кількість інших законів та під-законних актів і потрібно чимало часу аби надавачі та отримувачі цих послуг звикли до змін, прийняли їх та виконували все що передбачено цим Законом повною мірою [6].

Ще одним нормативним документом, який га-

рантує ефективність реалізації прав та свобод людей з інвалідністю у всіх сферах життя суспільства є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». У ст. 1 вказується що, «особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод», закріплених чинним законодавством України. У тому як полягає забезпечення прав та можливостей осіб з інвалідністю з боку держави йдеться у ст. 4. Це насамперед охорона здоров'я; соціальний захист; надання пристосованого життя; сприяння громадської діяльності; виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів. Також з цією ж метою створюються громадські організації осіб з інвалідністю. Зі ст.17 відомо що, люди з інвалідністю відповідно до своїх потреб та можливостей мають повне право на працевлаштування у відповідних підприємствах установах чи організаціях. Розділ 5 цього Закону спрямований на врегулювання дій при створенні умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до соціальної інфраструктури. Сюди входить виробництво продуктів телекомунікації з урахуванням потреб осіб, безперешкодний доступ до об'єктів фізичного оточення (розміщення знаків доступності, оприлюднення інформації шрифтом Брайля), вільний доступ і користування культурно-видовищними закладами і спортивними спорудами та спеціальним інвентарем, забезпечення засобами спілкування для поліпшення взаємодії між собою та іншими категоріями населення, тощо. Порушення цих умов рахується як адміністративне правопорушення. Особи з інвалідністю користуються переліченими послугами безплатно або на пільгових умовах згідно з рішеннями органів місцевого самоврядування за участю громадських організацій осіб з інвалідністю. Таким чином цей Закон спрямований на реально якісне покращення життя осіб з інвалідністю, при дотриманні норм якого, зникають всі бар'єри та перешкоди для нормального життя [1].

У тому числі також варто розглянути Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Метою цього Закону є створення умов для усунення або компенсації наслідків спричинених стійким порушенням здоров'я людей з інвалідністю. Також цей Закон визначає дуже широкий перелік термінів, це означає що і зміст самого Закону охоплює цілу низку важливих питань. Основними завданнями цього закону є: створення умов для усунення обмежень життєдіяльності осіб з інвалідністю; визначення основних напрямів реабілітаційних заходів для людей з інвалідністю і відповідно їхніх видів і форм та ін. Дія цього Закону поширюється на: громадян України, визнані особами з інвалідністю; сімей осіб з інвалідністю, тощо. Реалізація цього Закону відображається у забезпеченні координованості системи реабілітації, що реалізується через своєчасність, безперервність та комплексність відновлювальних заходів і методик; регламентації правових, економічних, соціальних умов надання особам з інвалідністю; інформації для створення безперешкодного доступу до них осіб з інвалідністю шляхом усунення природних, комунікаційних і архітектурних перешкод та ін. Ст. 7 цього Закону інформує про

медико-соціальні експертизу. Цей огляд проводиться проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів за наявності даних, що підтверджують стійкий розлад функцій організму у зв'язку з порушеннями, зумовленими захворюванням, травмою або вродженими вадами. Після проведення експертизи особі з інвалідністю встановлюється перша, друга чи третя група інвалідності. Відповідно ст. 12 система реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю забезпечує своєчасність, комплексність і неперервність медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, соціальної реабілітації, досягнення особами з інвалідністю, дітьми з інвалідністю оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності. Також у ст. 17 говориться що, «реабілітаційні установи здійснюють комплексну реабілітацію осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю шляхом реалізації соціально-економічних, медичних, фізичних, психологічних, педагогічних, професійних та інших заходів відновлювального характеру, спрямованих на попередження прогресування патологічного процесу, усунення чи максимальної можливу компенсацію обмежень життєдіяльності, відновлення здоров'я та трудових навичок осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, корекцію психічних процесів, здобуття ними освіти, їх трудову зайнятість незалежно від категорії і причин інвалідності». Цей процес планують та контролюють реабілітаційні комісії. Таким чином для кожної особи з інвалідністю відповідно до законодавства створюється індивідуальна програма реабілітації. І відповідно цієї програми можуть здійснюватися різні види реабілітаційних заходів, наприклад, психологічні, які мають на меті психокорекцію якостей і функцій особи з інвалідністю, її мотивації до життєдіяльності та праці, профілактику негативних психічних станів, навчання прийомів і методів психологічної саморегуляції; соціальні, які передбачають соціально-побутову адаптацію і соціально-суспільну орієнтацію, соціальне обслуговування, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення. Ст. 37 цього Закону говорить про соціальну реабілітацію, або іншими словами абілітацію, що спрямовується на оптимізацію і коригування ставлення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю до своїх вад, становища в сім'ї та суспільстві, виховання у них навичок до самообслуговування, адаптацію в навколишньому середовищі. Отже, реабілітація осіб з інвалідністю є важливою складовою у відновленні життєвого потенціалу, та повною мірою описує алгоритм дій у тій чи іншій ситуації складних життєвих обставин.[2]

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**, що законодавча база захисту людей з інвалідністю, дійсно потужний засіб покращення їх життєвого становища. Передбачає розв'язання великої кількості проблем та питань у сфері соціального забезпечення людей з інвалідністю. Більш дієвою ця система буде якщо працюватиме комплексно, тобто злагоджено зі всіма структурними елементами. Нормативно-правова база за тематикою дослідження є досить розгалуженою системою, що включає в себе низку підзаконних актів, яка також потребує детального вивчення, що і буде метою подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/875-12> (дата звернення 03.03.2021).
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. №2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2961-15> (дата звернення 03.03.2021).

3. Павлюков Р.О. Соціально-правовий захист інвалідів в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2009. 23 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 03.03.2021).
5. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення 03.03.2021).
6. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 03.03.2021).

References

1. Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrayiny [On the basics of social protection of people with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine] (March 21, 1991). No 875-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/875-12> [in Ukrainian].
2. Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrayiny [On rehabilitation of people with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine] (October 6, 2005). No 2961-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2961-15> [in Ukrainian].
3. Pavliukov, R.O. (2009). *Sotsialno-pravovyi zakhyst invalidiv v Ukraini* [Socio-legal protection of disabled people in Ukraine] [Extended abstract of candidate's thesis]. V.Dal' East Ukrainian National University. [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrayiny [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine]. (June 28, 1996) No 254k/96-VR. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
5. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrayiny [On social services: Law of Ukraine]. (June 19, 2003). No 966-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> [in Ukrainian].
6. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrayiny [On social services: Law of Ukraine]. (January 17, 2019). No 2671-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.
Стаття прийнята до друку 01.04.2021 р.

Molochenko Inna

Ph.D. student

Department of Social Pedagogy and Social Work

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN UKRAINE

Abstract. One of the main components of a developed state is to ensure human rights and freedoms and decent living conditions. Ensuring social protection of people with disabilities and normal living conditions is one of the main issues today. The article reveals the essence of normative and legal provision of life of people with disabilities in Ukraine. The main legislative documents on social security and protection of people with disabilities were also collected and analyzed. In order to fully outline the real picture of the opportunities that the state provides to people in this category. The purpose of the article: to analyze the legal framework for the livelihood of people with disabilities, to determine the main provisions, purposes and activities. Research methods: during the study, the search for sources of information, relevant legal documents was used. Priority legislative documents regulating the issues of social security of people with disabilities were also analyzed and singled out. The positive and negative aspects of the social security system of life of people with disabilities have been synthesized. The received information is generalized for systematization of the basic provisions concerning social security of people with disabilities. The above material allows us to draw the following conclusions that the legal framework for the protection of people with disabilities is indeed a powerful means of improving their living conditions. It involves solving a large number of problems and issues in the field of social security for people with disabilities. The findings of the study indicate the imperfection of the system of ensuring the livelihood of people with disabilities. The main disadvantage of the system is the lack of comprehensive impact on the lives of people with disabilities. Despite the interrelationships between the regulatory and structural elements of the social security system. This system will be more effective if it works comprehensively, ie in harmony with all structural elements. The legal framework on the subject of research is a fairly extensive system, which includes a number of bylaws, which also requires detailed study, which will be the purpose of further research.

Key words: people with disabilities; social protection; social welfare; regulations; legislative documents.